

KIESRAAD

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Postbus 20011
2500 EA 's-Gravenhage

KIESRAAD

Datum
23 mei 2022

Ons kenmerk
2022-0000254185

Inlichtingen

Blad
1 van 9

Aantal bijlagen
1

Bezoekadres
Muzenstraat 85
2511 WB Den Haag

Postadres
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Internetadres
www.kiesraad.nl

E-mailadres
kiesraad@kiesraad.nl

Onderwerp
Advies over de evaluatie van de
gemeenteraadverkiezingen van 2022

Inleiding

Op 14, 15 en 16 maart 2022 vonden er verkiezingen plaats voor de gemeenteraden. Zoals gebruikelijk evalueert de Kiesraad de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen en doet hij in dit advies aanbevelingen om het verkiezingsproces te verbeteren. Het advies wordt tevens ter kennisneming gezonden aan de voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Gedurende de verkiezingsperiode heeft de Kiesraad samen met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties het Informatiepunt Verkiezingen ingesteld. Het Informatiepunt heeft veel vragen beantwoord van kiezers, partijen en gemeenten. Deze meldingen vormen voor de Kiesraad een belangrijk beeld van hoe het verkiezingsproces in de praktijk werkt en op welke aspecten verbetering mogelijk is. De Kiesraad heeft deze in zijn evaluatie betrokken. De eindrapportage van het Informatiepunt is als bijlage toegevoegd.

Samenvatting

Voor het derde jaar waren bij deze verkiezingen bijzondere maatregelen van toepassing vanwege de Covid-19-pandemie. Gelet op het afgenomen gezondheidsrisico was een aantal beschermende maatregelen dit keer afgeschaald. De bijzondere maatregelen zijn nog van kracht tot 1 juli 2022. De Kiesraad gaat in dit advies in op een aantal maatregelen die tot op heden een tijdelijk karakter hebben gehad maar via lopende wetsvoorstellen een permanent karakter kunnen of zullen krijgen.

Datum
23 mei 2022

Kenmerk
2022-0000254185

Onderdeel
Kiesraad

Blad
2 van 9

Gemeenteraadsverkiezingen kennen door hun karakter een hoge mate van betrokkenheid van de lokale politiek en de gemeentelijke organisatie. Zij hebben eens in de vier jaar te maken met de kieswettelijke procedures van het registreren van aanduidingen en de kandidaatstelling. Juist wanneer mensen minder bekend zijn met die procedures, is het belangrijk dat het proces helder en eenduidig is ingericht zodat er geen twijfel bestaat over een correcte toepassing van het verkiezingsproces. De Kiesraad ziet dat daarin enige winst is te behalen. Dat kan deels door het intensiveren van de informatievoorziening. De inzet van verdiepende handleidingen en webinars van rijkswege kunnen daarin een bijdrage blijven leveren.¹

Op enkele punten verdient de Kieswet aanpassing om eenduidige toepassing van het verkiezingsproces mogelijk te maken. De Kiesraad adviseert op basis van ervaringen bij de afgelopen verkiezingen bijvoorbeeld om nadrukkelijker te regelen dat politieke partijen ook na registratie van hun aanduiding een rechtsvorm moeten hebben zoals de wet die bij registratie eist. Ook wordt geadviseerd provinciale en landelijke aanduidingen niet te laten doorwerken naar de gemeenteraadsverkiezing als de achterliggende groepering lokaal al een aanduiding heeft geregistreerd. Zo wordt voorkomen dat in een gemeente dezelfde groepering meermaals op het stembiljet kan staan.

De kandidaatstellingsprocedure zorgt voor een uniforme vermelding van kandidaten en groeperingen. In de praktijk is echter niet alles tot in detail geregeld. Zeker wanneer er, zoals bij gemeenteraadsverkiezingen, veel verschillende centraal stembureaus tegelijk actief zijn kan dat leiden tot verschillende toepassing. De Kiesraad doet enkele suggesties om deze verschillen weg te nemen als het gaat om de vermelding van kandidaten en de vermelding van samengevoegde aanduidingen. De Kiesraad vraagt er voorts aandacht voor dat de voorgeschreven wijze van geslachtsvermelding op het stembiljet ontoereikend is wanneer in de Basisregistratie Personen (BRP) meer mogelijkheden komen voor de registratie van personen die zich noch als man noch als vrouw identificeren.

De stemming en uitslagvaststelling zijn over het algemeen goed en zonder incidenten verlopen. Toch blijft het belangrijk om de kwaliteit van het proces van uitslagvaststelling te verbeteren en te komen tot een stelsel dat gemeenten en centraal stembureaus in staat stelt om fouten in het tel- en optelproces te voorkomen, te onderzoeken en te herstellen. De publicatie van processen-verbaal op internet en een controle op de werking van de optelsoftware dragen daaraan bij en worden al enige tijd ingezet. De Kiesraad bespreekt in dit advies de bevindingen.

1. Bijzondere maatregelen vanwege de Covid-19-pandemie

Ook in 2022 zijn de verkiezingen georganiseerd met inachtneming van enkele bijzondere maatregelen om ervoor te zorgen dat kiezers bij deelname aan de verkiezing geen ontoelaatbaar gezondheidsrisico liepen. Deze maatregelen

---

¹ In samenwerking met de NVVB hebben BZK en de Kiesraad dit jaar factsheets, handleidingen en webinars verzorgd over de stappen in het verkiezingsproces.

Datum
23 mei 2022

Kenmerk
2022-0000254185

Onderdeel
Kiesraad

Blad
3 van 9

hebben een tijdelijke grondslag in de Tijdelijke wet verkiezingen COVID-19 (hierna: de Tijdelijke wet).

1.1. Verlenging Tijdelijke wet verkiezingen COVID-19

De bijzondere maatregelen vanwege de Covid-19-pandemie zijn nog van kracht tot 1 juli 2022.² Het is primair een politieke weging of de Tijdelijke wet na die datum verlengd moet worden. Gelet op het feit dat sommige maatregelen op gespannen voet staan met de kernwaarden van het verkiezingsproces en gemeenten vanwege de tijdelijke maatregelen te maken hebben gekregen met een verhoogde uitvoeringslast, ligt dat volgens de Kiesraad alleen voor de hand als dit met het oog op het huidige gezondheidsrisico van het Covid-19-virus nog nodig is. Zo kostte het gemeenten dit jaar veel moeite om voor drie stembureaus de extra bezetting van vier leden op elk stembureau rond te krijgen en openbare zittingen zo in te richten dat kiezers digitaal konden deelnemen. Over de beperkt toegankelijke stemlokalen was de Kiesraad eerder al kritisch, vanwege het gebrek aan toegankelijkheid, transparantie en controleerbaarheid.³ En waren er zorgen over het moment van tellen van de vervroegd uitgebrachte stemmen en de gevolgen van vervroegd stemmen voor het verstrekken van stembescheiden.⁴

1.2. Verbeteringen van het reguliere verkiezingsproces

Een aantal maatregelen uit de Tijdelijke wet heeft bijgedragen aan een verbeterde uitvoerbaarheid en een transparanter en beter controleerbaar verkiezingsproces. Het gaat dan bijvoorbeeld om verbeteringen in de kandidaatstellingsprocedure en de verplichte openbaarmaking van elektronische telbestanden. Dergelijke maatregelen hebben ook meerwaarde in het reguliere verkiezingsproces. Veel hiervan maken onderdeel uit van de aanstaande wijziging van de Kieswet, waarmee voor deze verbeteringen een definitieve grondslag wordt gecreëerd.⁵ Een maatregel die aanvullend nog in de Kieswet geregeld kan worden, is het online publiceren van een proces-verbaal van kandidaatstelling. Artikel 2f van de Tijdelijke wet regelde dat het centraal stembureau deze processen-verbaal dit keer alleen online publiceerde. In het reguliere verkiezingsproces is het begrijpelijk dat fysieke terinzagelegging behouden blijft, maar kan dit worden aangevuld met een publicatie van de processen-verbaal op de website. Vanwege de korte beroepstermijnen, biedt online publicatie belangstellenden namelijk de beste mogelijkheid om van de beslissingen van het centraal stembureau kennis te nemen.⁶ De Kiesraad adviseert artikel I 18 van de Kieswet daarop aan te passen.

Tot slot vraagt de Kiesraad opnieuw aandacht voor het echtheidskenmerk op het stembiljet.⁷ Op grond van artikel 10a van de Tijdelijke wet bevatte het stembiljet niet meer het echtheidskenmerk in de vorm van de handtekening van de voorzitter

---

² *Stb* 2021, 598.

³ Advies Tijdelijke wet verkiezingen COVID-19 (advies van 7 september 2020, te vinden op www.kiesraad.nl), Den Haag: Kiesraad 2020, p. 7.

⁴ Advies over de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing van 2021 (advies van 10 mei 2021, te vinden op www.kiesraad.nl), Den Haag: Kiesraad 2021, p. 11-12.

⁵ *Kamerstukken I* 2021/22, 35489, A.

⁶ In de beroepstermijn van vier dagen (artikel I 7 van de Kieswet) vallen twee weekenddagen waarin fysieke terinzagelegging feitelijk geen mogelijkheid is.

⁷ Advies over de wijziging Tijdelijke regeling verkiezingen covid-19 (advies van 11 januari 2021, te vinden op www.kiesraad.nl), Den Haag: Kiesraad 2021, p. 5.

Datum
23 mei 2022

Kenmerk
2022-0000254185

Onderdeel
Kiesraad

Blad
4 van 9

van het centraal stembureau. Ook de Kieswet bevat dit voorschrift straks niet meer.⁸ Op de biljetten was de afgelopen verkiezing een andere vorm van een echtheidskenmerk opgenomen. De Kiesraad adviseert het bestaan van een echtheidskenmerk een wettelijke grondslag te geven en de uitwerking daarvan te betrekken in de wijziging van de Kiesregeling.⁹

2. Registratie van aanduidingen

Politieke groeperingen hebben op grond van de Kieswet de mogelijkheid om een aanduiding te registreren die boven de ingediende lijst kan worden geplaatst. Partijen moeten op het moment van registratie aan een aantal voorwaarden voldoen om een registratieverzoek in te kunnen dienen. Naar aanleiding van enkele situaties die zich bij de afgelopen verkiezingen hebben voorgedaan, is het de Kiesraad gebleken dat de wet geen sluitende voorziening biedt voor het geval dat partijen ná registratie van de aanduiding niet meer voldoen aan de eisen die de Kieswet stelt maar er zich toch geen schrappingsgrond voordoet als bepaald in artikel G 3, zevende lid, van de Kieswet. Dat kan betrekking hebben op de rechtsvorm of het hebben van meerdere aanduidingen. De Kiesraad stelt voor om de wet op deze punten aan te passen.

2.1. Wijziging rechtsvorm

De Kieswet stelt momenteel als eis dat de groepering een vereniging moet zijn met volledige rechtsbevoegdheid.¹⁰ Alleen voor waterschapsverkiezingen is het van oudsher mogelijk dat een aanduiding ook op verzoek van een stichting kan worden geregistreerd. De rechtsvorm van de groepering kan echter na registratie van een aanduiding door wijziging van de statuten worden omgezet (bijvoorbeeld in een stichting). De groepering blijft na omzetting op grond van artikel 18, achtste lid, van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek bestaan, waardoor schrapping van de aanduiding op grond van artikel G 3, zevende lid, onder a, van de Kieswet niet aan de orde kan zijn. Daarmee ontstaat echter een situatie die de wetgever als onwenselijk heeft gezien, namelijk dat geregistreerde aanduidingen toebehoren aan groeperingen die geen rechtsvorm hebben die volgens de Kieswet voorwaardelijk is voor het registreren van een aanduiding. De Kiesraad adviseert de wettelijke schrappingsgronden hierop aan te vullen.¹¹

2.2. Meerdere aanduidingen van dezelfde groepering

Het stelsel van de Kieswet bepaalt dat een groepering die een aanduiding registreert op provinciaal of landelijk niveau, die vervolgens ook gemeentelijk kan gebruiken (dit wordt doorwerking genoemd). De groepering kan de aanduiding ook rechtstreeks bij het gemeentelijk centraal stembureau registreren. Of één groepering tegelijk van de verschillende registraties gebruik kan maken, is in het huidige stelsel afhankelijk van de volgorde waarin de aanduidingen worden geregistreerd.

---

⁸ Kamerstukken II 2020/21, 35670, 2.

⁹ Model J 20 van de Kiesregeling.

¹⁰ Artikel G 3, eerste lid, van de Kieswet.

¹¹ Het zevende lid, onder a, van de artikelen G 1, G 2, G 2a en G 3 van de Kieswet.

Datum
23 mei 2022

Kenmerk
2022-0000254185

Onderdeel
Kiesraad

Blad
5 van 9

Registreert de groepering eerst een provinciale of landelijke aanduiding, en verzoekt deze daarna om een gemeentelijke registratie, dan kan het gemeentelijk centraal stembureau dit registratieverzoek niet in behandeling nemen.¹² Of dit aan de orde is, moet het centraal stembureau onderzoeken. De wetgever heeft er echter bewust voor gekozen om het wel toe te staan dat een groepering zich eerst gemeentelijk registreert en daarna ook provinciaal of landelijk. Daarover is bij de totstandkoming van de huidige regeling gezegd dat het onmogelijk maken daarvan “tegenover die groeperingen, die de desbetreffende aanduiding wellicht al gedurende lange tijd voeren, ook niet billijk [zou] zijn”.¹³ De Kiesraad vindt dit standpunt thans alleen begrijpelijk wanneer het een ándere groepering betreft. In dat geval wordt de doorwerking van de later geregistreerde landelijke of provinciale aanduiding tegengehouden op grond van artikel G 4, tweede lid, van de Kieswet. De eerder geregistreerde, lokale groepering prevaleert dan.

Gaat het echter om dezelfde groepering met meerdere aanduidingen, dan schrijft de Kieswet niet voor dat de doorwerking wordt tegengehouden. Het gevolg daarvan is dat in dat geval één groepering meermaals op het stembiljet kan komen te staan. De Kiesraad vindt dat onwenselijk. Kiezers verwachten op het stembiljet namelijk lijsten van verschillende groeperingen aan te treffen en de mogelijkheid dat daar meerdere lijsten op staan die statutair toch dezelfde groepering zijn (met al dan niet dezelfde aanduiding), verhoudt zich daar slecht mee. Daarnaast kan het voor onduidelijkheden zorgen bij de toekenning van ontheffingen bij de kandidaatstelling en het nummeren van de lijsten omdat deze faciliteiten met de onderliggende rechtspersoon zijn verbonden.

De Kiesraad vraagt hiervoor uw aandacht en geeft in overweging om in artikel G 4 van de Kieswet de doorwerking van de landelijke of provinciale aanduiding in dat geval ook tegen te houden. De betreffende groepering kan dan alleen met de eerder lokaal geregistreerde aanduiding meedoen.

3. Kandidaatstelling

In de kandidaatstellingsprocedure wordt gecontroleerd of de ingediende kandidatenlijsten overeenkomstig de wettelijke vereisten zijn opgesteld. Op veel punten zijn deze vereisten gedetailleerd geregeld en hebben noch partijen noch het centraal stembureau de ruimte daaraan zelf invulling te geven. Dit zorgt voor uniformiteit van de geldige kandidatenlijsten en herkenbaarheid van de betrokken groeperingen en kandidaten op het stembiljet. Toch is dat niet op alle punten zo. De Kiesraad stelt daarom enkele verbeteringen voor in de vermelding van kandidaten en de vermelding van samengevoegde aanduidingen.

3.1. Vermelding van kandidaten

Het Kiesbesluit laat enige ruimte bestaan over de exacte vermelding van kandidaten. De Kiesraad heeft voor verkiezingen waar hij als centraal stembureau optreedt deze leemte nader gepreciseerd in een beleidsregel.¹⁴ Het gaat dan

---

¹² Artikel G 3, eerste lid, van de Kieswet en artikel 4:5, eerste lid, van de Algemene wet bestuursrecht.

¹³ *Kamerstukken II* 1988/89, 20264, 8, 98.

¹⁴ [Stcrt 2015, 26430](#).

Datum
23 mei 2022

Kenmerk
2022-0000254185

Onderdeel
Kiesraad

Blad
6 van 9

bijvoorbeeld over het altijd vermelden van alle voorletters, het plaatsen van een punt na een voorletter en de wijze van vermelding van nadere aanduidingen bij de naam. Gemeentelijke centraal stembureaus kunnen zich niet rechtstreeks op de beleidsregel beroepen maar hebben veelal evenmin zelf een actief beleid dat invulling geeft aan de ruimte die het Kiesbesluit laat over de vermelding van kandidaten. Dat leidt in de praktijk tot onduidelijkheid en onzekerheid bij politieke partijen.

De Kiesraad vindt het belangrijk dat de voorschriften over de vermelding van kandidaten gedetailleerder worden geregeld, op een manier dat dit voor alle verkiezingen helder is. Het toepassen van een correcte vermelding van kandidaten kan dan ook eenvoudiger vooraf worden gefaciliteerd in bijvoorbeeld de ondersteunende software. De Kiesraad is bereid hiervoor zelf het initiatief te nemen, mocht de wetgever de ruimte bieden voor het vaststellen van nadere voorschriften over de vermelding van kandidaten.¹⁵

3.2. *Geslachtsvermelding*

Kandidaten kunnen ervoor kiezen om op de kandidatenlijst een aanduiding van hun geslacht te vermelden. Het Kiesbesluit schrijft voor dat alleen «(m)» of «(v)» als aanduiding gebruikt kan worden. Kandidaten die zich noch als man noch als vrouw identificeren, kunnen gebruikmaken van de mogelijkheid om geen geslachtsaanduiding te vermelden. De Kiesraad ontving bij de afgelopen verkiezing een aantal signalen van kandidaten die deze mogelijkheid te beperkt vonden en er de voorkeur aan gaven om de geslachtsvermelding «(x)» te gebruiken. Momenteel is dat niet mogelijk.

De geslachtsvermelding op het stembiljet dient de herkenbaarheid van de kandidaat en de vindbaarheid op het stembiljet. Waar de achternaam, de voorletters en de woonplaats de kiezer in het stemhokje onvoldoende informatie geven, kan de geslachtsvermelding bevorderen dat de kiezer de gewenste kandidaat op het stembiljet vindt. Vanuit dat perspectief is het logisch met de geslachtsvermelding aan te sluiten bij hoe de kandidaat zich in het maatschappelijk verkeer identificeert. Het centraal stembureau moet de juistheid van de gekozen vermelding echter wel toetsen aan de hand van de Basisregistratie Personen (BRP) omdat vermelding in afwijking van het Kiesbesluit schrapping van de kandidaat tot gevolg kan hebben.¹⁶ De BRP kent momenteel slechts drie mogelijke geslachtsaanduidingen (man, vrouw of onbekend).¹⁷

In de maatschappij en de jurisprudentie is de discussie gaande of de huidige mogelijkheden van de geslachtsregistratie toereikend zijn.¹⁸ De Kiesraad vindt het in het licht van die discussie belangrijk dat wanneer de mogelijkheden van geslachtsregistratie verder worden verruimd, het kandidaten ook wordt toegestaan

---

¹⁵ Een dergelijke aanpak past bij de voorgenomen taakuitbreiding van de Kiesraad waarover thans een conceptwetsvoorstel in voorbereiding is.

¹⁶ Artikel I 6, eerste lid, onder a, van de Kieswet en artikel H 2, vierde lid, van het Kiesbesluit.

¹⁷ Element 04.10 van het Logisch Ontwerp BRP.

¹⁸ HR 4 maart 2022, ECLI:NL:HR:2022:336, NJ 2022/106.

daarvan op de kandidatenlijst blijk te geven. Gevraagd wordt daarmee rekening te houden.

3.3. *Samenvoeging aanduidingen*

Op het stembiljet kunnen boven één lijst meerdere aanduidingen worden geplaatst.¹⁹ Dit wordt een samenvoeging van aanduidingen genoemd. Van de wens tot samenvoeging wordt blijk gegeven bij indiening van de lijst op de dag van kandidaatstelling. Omdat de samengevoegde aanduiding niet meer dan 35 tekens mag bevatten, bepaalt de Kieswet dat partijen bij samenvoeging de geregistreerde aanduidingen mogen afkorten. De gekozen afkorting wordt echter niet door het centraal stembureau beoordeeld.²⁰ Het kan daardoor gebeuren dat een afkorting wordt gekozen die overeenstemt met een andere aanduiding of anderszins misleidend is. Kiezers kunnen daardoor een onterechte indruk krijgen van de groepering. De Kiesraad adviseert in de Kieswet de mogelijkheid op te nemen dat het centraal stembureau een gekozen afkorting in een samenvoeging in die gevallen ambtshalve op de lijst corrigeert. Nadere voorschriften over de wijze van afkorten kunnen daarbij dienstig zijn. Mocht de wetgever daar ruimte voor bieden, dan is de Kiesraad bereid het initiatief te nemen voor het formuleren daarvan.²¹

Het is gebruikelijk dat tussen de samengevoegde aanduidingen een schuine streep «/» of koppelteken «-» wordt geplaatst. Dit is echter niet voorgeschreven waardoor er samenvoegingen kunnen bestaan die door een kiezer op het eerste oog als één groepering worden gezien. Het uitgangspunt is dat de afzonderlijke aanduidingen zelfstandig te onderscheiden moeten zijn,²² zodat het voor kiezers evident is dat er sprake is van een samenvoeging van aanduidingen. Momenteel ontbreekt het echter aan een verplichting om dit uitgangspunt na te leven. De Kiesraad adviseert daarom nadrukkelijk voor te schrijven dat tussen de aanduidingen een schuine streep «/» of koppelteken «-» wordt geplaatst.²³ En het centraal stembureau aanvullend de bevoegdheid te geven om de samenvoeging op dit punt ambtshalve te wijzigen wanneer groeperingen hier niet aan voldoen.

3.4. *Ondersteuningsverklaringen*

De Kiesraad adviseert een wetstechnische aanpassing van artikel I 2, eerste lid, onder a, van de Kieswet om nadrukkelijker tot uiting te brengen dat het, in het huidige stelsel,²⁴ uit de aard van de ondersteuningsverklaringen voortvloeit dat daarop de kandidaten op dezelfde wijze en in dezelfde volgorde moeten worden

¹⁹ Artikel H 3, derde lid, van de Kieswet (en analoog ook artikel R 7, tweede lid, van de Kieswet).

²⁰ Overigens werden afkortingen sinds 1956 wel apart door het centraal stembureau beoordeeld en geregistreerd (*Kamerstukken II 1955/56*, 4102, 2-3). Maar sinds de herziening van de Kieswet van 1989 is het aan partijen gelaten of zij de afkorting als onderdeel van de aanduiding registreren. Mogelijk onbedoeld is het huidige artikel H 3, derde lid, van de Kieswet indertijd nog uitgegaan van afzonderlijk geregistreerde afkortingen zoals toen (nog) de praktijk was (*Kamerstukken II 1988/89*, 20264, 8, p. 94).

²¹ Een dergelijke aanpak past bij de voorgenomen taakuitbreiding van de Kiesraad waarover thans een conceptwetsvoorstel in voorbereiding is.

²² *Kamerstukken II 1988/89*, 20264, 18, p. 59.

²³ Andere manieren om het onderscheid tussen aanduidingen in een samenvoeging aan te duiden (zoals het woordje «en») ziet de Kiesraad als minder geschikt omdat deze in de praktijk ook worden gebruikt in afzonderlijke aanduidingen.

²⁴ Overigens is ook een ander stelsel denkbaar waarbij de ondersteuningsverklaringen de namen van de kandidaten niet meer bevatten, zie: Advies over verbetering van de kandidaatstellingsprocedure (advies van 11 mei 2022, te vinden op www.kiesraad.nl), Den Haag: Kiesraad 2022, p. 5.

Datum
23 mei 2022

Kenmerk
2022-0000254185

Onderdeel
Kiesraad

Blad
8 van 9

vermeld als op de lijst.²⁵ Aanvullend adviseert de Kiesraad dit ook te verduidelijken ten aanzien van de aanduiding boven de lijst, mits van die mogelijkheid door de groepering gebruik is gemaakt.

4. Uitslagvaststelling

Het proces van uitslagvaststelling is al enige tijd onderwerp van voortdurende verbeteringen om deze transparanter en beter controleerbaar te maken. Ook in de komende jaren zullen daarin stappen worden gezet. Zo zijn er momenteel wetsvoorstellen in behandeling die de controle- en herstelmogelijkheden van uitslagen vergroten en het mogelijk maken te gaan experimenteren met stembiljetten die op termijn elektronisch telbaar kunnen zijn.²⁶ De Kiesraad vindt deze stappen belangrijk omdat zij kunnen bijdragen aan het vertrouwen in het verkiezingsproces en herhaalt zijn oproep om de komende jaren concrete stappen te zetten om te komen tot elektronische telapparatuur.²⁷ Enkele stappen die reeds zijn gezet en ook bij de afgelopen verkiezingen aan de orde zijn geweest, zijn de publicatie van de processen-verbaal op internet en de controle van de werking van de ondersteunende software (OSV2020).

4.1. Publicatie processen-verbaal op internet

Onmiddellijk nadat het gemeentetotaal is vastgesteld moeten er diverse documenten worden gepubliceerd op de website van de gemeente. De publicatie geeft geïnteresseerden de gelegenheid om vast te stellen dat de optellingen correct zijn nog voordat het centraal stembureau de uitslag bij de afgelopen verkiezingen op 21 maart formeel vaststelt. De publicatie draagt zodoende bij aan een grotere transparantie en betere controleerbaarheid van de uitslag. Er was een handleiding beschikbaar met praktische tips en informatie over het publiceren van diverse bestanden in het kader van de verkiezingsuitslag.²⁸

De Kiesraad heeft tot en met vrijdag 18 maart gecontroleerd of gemeenten de vereiste documenten op de website hadden gepubliceerd. Dat was uiteindelijk voor 64,9% van de gemeenten het geval. Veel van de andere gemeenten hadden wel gegevens gepubliceerd, maar nog niet allemaal. Zo waren dit keer ook processen-verbaal voor vervroegd stemmen en een elektronisch telbestand vereist. De indruk bestaat dat veel gemeenten er gewoonweg niet tijdig aan toe komen de publicaties volledig te doen, gelet op alle andere bezigheden kort na de dag van stemming. Iets wat met name speelt bij gemeenteraadverkiezingen waarbij de gemeentelijke organisatie zich in die dagen ook moet richten op een eventuele centrale telling, de voorbereiding van de zitting van het centraal stembureau en het geloofsbrievenonderzoek. Het vraagt daarom blijvende aandacht om te zorgen dat de processen-verbaal tijdig en op uniforme wijze voor iedereen online beschikbaar zijn.

---

²⁵ Deze onduidelijkheid is het gevolg van een verwijzing in dat artikel naar een volzin in artikel H 4, eerste lid, van de Kieswet die sinds een recente aanpassing van de Kieswet een bijzin is geworden (*Stb* 2013, 289).

²⁶ *Kamerstukken II*, 2019/20, 35489 en *Kamerstukken II* 2019/20, 35455

²⁷ Advies over de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing van 2021 (advies van 10 mei 2021, te vinden op www.kiesraad.nl), Den Haag: Kiesraad 2021, p. 16.

²⁸ Afkomstig van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de VNG, de NVVB en de Kiesraad.

Datum
23 mei 2022

Kenmerk
2022-0000254185

Onderdeel
Kiesraad

Blad
9 van 9

4.2. *Controle op de werking van OSV2020*

Gemeenten maken in de praktijk gebruik van software voor het vaststellen van het gemeentetotaal en het berekenen van de verkiezingsuitslag. De software wordt door de Kiesraad ontwikkeld en getoetst. De Kiesraad stelt ook voorwaarden aan het gebruik. Onderdeel hiervan is dat gebruikers de correcte werking van de software op hun lokale infrastructuur vaststellen. Hiervoor zijn bij de gemeenteraadsverkiezingen twee controleprotocollen opgesteld; één voor de controle van de optellingen en één voor de controle van de zetelverdeling.

Van alle 332 gemeenten zijn de uitkomsten van deze controles ontvangen. In geen enkele gemeente is een verschil geconstateerd. In zes gemeenten werd aanvankelijk wel een verschil geconstateerd tussen de controletelling en de optelling uit OSV2020, maar dit bleek te berusten op een invoerfout bij de controletelling waarbij de getallen uit het proces-verbaal verkeerd waren overgenomen. Bij de zetelverdeling door het centraal stembureau in één gemeente werd eerst ook een verschil geconstateerd maar ook dit verschil bleek na onderzoek van de ingevoerde lijsttotalen veroorzaakt door een overnamefout. Op basis van deze uitkomsten kon worden vastgesteld dat de uitslagen die met behulp van OSV2020 zijn berekend, correct zijn. De Kiesraad betreft enkele bevindingen over de bruikbaarheid en opzet van de controleprotocollen bij de voortzetting hiervan.

Slot

De verkiezingen van maart 2022 vonden opnieuw plaats onder bijzondere omstandigheden. De Kiesraad constateert dat de verkiezingen in het algemeen goed zijn verlopen. De Kiesraad ziet zeker bij verkiezingen waarin er veel betrokken partijen en centrale stembureaus zijn de noodzaak voor een heldere en eenduidige inrichting van het verkiezingsproces. Daarin is volgens de Kiesraad nog enige winst te behalen. Op andere vlakken zijn momenteel al de nodige trajecten gaande om te komen tot een versterking van het verkiezingsproces. De Kiesraad is graag bereid daaraan zijn bijdrage te leveren zodat meer kiezers met vertrouwen aan het verkiezingsproces kunnen deelnemen.

DE KIESRAAD,
voor deze,

(was getekend)

W.J. Kuijken
voorzitter

(was getekend)

P.J. Young,
secretaris-directeur